

על חובת החוקר

בני מוריס

דוד טל, תפיסת הבטחון השוטף של ישראל, מקורותיה והתפתחותה 1949-1956, באר-שבוע: המרכז למורשת בן-גוריון, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשנ"ח, 346 עמ'.

ספרו של דוד טל פורש בפירוט רב למדי את סיפור מעגל הדמים של ההסתננות הערבית לשטחי מדינת ישראל ומדיניות הגמול של ישראל שעמדו במרכז יחסי ישראל-ערב ובמרכז מדיניות החוץ והביטחון של מדינת ישראל (ושל ממלכת ירדן - ובמידה פחותה בהרבה של סוריה, לבנון ומצרים) בשנים 1949-1956. לרוע מזלו של טל, מחקרו מתפרסם לאחר פרסום שורה של מחקרים באותו נושא עצמו ובנושאים משיקים במהלך העשור האחרון, וכך אין בו הרבה מהחדש. כמו עבודות של מרדכי בראון, מיכאל אורן, מוטי גולני ושלי עצמי¹ בא ספרו של טל - עיבוד של עבודת דוקטור שנכתבה באוניברסיטת תל-אביב - להסביר איך ולמה הגיעה ישראל למצב שהייתה נתונה בו ערב מערכת סיני ומדוע יצאה למערכה זו.

התזה המרכזית של ספרו היא:

1 מרדכי בראון, שערי עזה, מדיניות הביטחון והחוץ של מדינת ישראל: 1955-1957, תל-אביב, 1992; M. Oren, *Origins of the Second Arab-Israeli War: Egypt, Israel, and the Great Powers 1952-56*, London 1992; מ' גולני, תהיה מלחמה בקיץ... ישראל בדרך אל מבצע סיני, 1955-1956, תל-אביב 1997; ב' מוריס, מלחמות הגבול של ישראל, 1949-1956: ההסתננות הערבית, פעולות הגמול והספירה לאחור למבצע קדש, תל-אביב 1996.

ישראל לא יצאה למלחמה בשל בעיות הבטחון השוטף, אלא בשל שינויים בסביבתה הגיאוגרפית, שהולידו הערכה כי המדינות השכנות מתכוונות, יותר מתמיד, לצאת למתקפה. רוצה לומר, למרות האופי האלים שלבשה לעתים פעילותם של כוחות הבטחון במאמצייהם לממש את הסכמי שביתת הנשק ברוח הפרשנות הישראלית, מטרתם היתה להמשיך ולקיים את משטר שביתת-הנשק בפני עצמו (עמ' 2).

לטעמי טל כורך בדברים אלה הטעיה וטעות. ההטעיה היא בזה שאינני מכיר שום מחקר רציני שמייחס את יציאת ישראל למלחמת סיני באופן ישיר לבעיות הביטחון השוטף; למיטב ידיעתי אין חוקר אחראי הטוען שישראל יצאה למערכה בגלל פעולות טרור של מסתננים ערבים לאורך גבולות המדינה.

מה שנטען, בין היתר בספרי מלחמות הגבול של ישראל, 1949-1956, הוא שתוצאות מעגל ההסתננות והגמול בשנים 1953-1956 גרמו לשינויים במגמות ובמאזנים הגאוגרפיים ובמדיניות משני צדי המתרס, ושינויים אלו בסופו של דבר הולידו את המלחמה. פעולת מסתננים נגד משפחה ביהוד באוקטובר 1953 שנהרגו בה אם ושניים מילדיה גירתה את ישראל להלום בכפר הערבי קביה בגדה המערבית; פעולה זו, שנהרגו/נרצחו בה כ-60 אזרחים, הובילה לשינוי במדיניות הגמול של ישראל כך שלאחר מכן כוונת הציה נגד מטרות צבאיות (דבר שחייב לנקוט פעולות הולכות וגדלות, וכואבות יותר מבחינת המדינות שנגדן בוצעו). במסגרת מהלך זה הלמה ישראל בפברואר 1955 בבסיס צבאי מצרי ברצועת עזה ובשיירת תגבורת מצרית והרגה 38 חיילים מצרים, דבר שדחף את מנהיג מצרים גמאל עבד א-נאצר להקים יחידת פדאין ולהוציאם לימים לפעולות מאורגנות וגדולות יחסית נגד ישראל ולסכם עסקות נשק גדולות עם ברית-המועצות

כך קרה שלאירועי ההסתבנות ולפעולות הגמול היה תפקיד נכבד בהולדתה של אותה מלחמה. יתר על כן, מנקודה מסוימת בשנת 1954 ולכל המאוחר בשנת 1955 ראו מעצבי המדיניות של ישראל בפעולות הגמול לא מכשיר להרתעת מדינות ערב ממלחמה כי אם מכשיר לדרדור המצב בגבולות לכלל מלחמה, שהייתה רצויה בעיניהם.

(העסקה הצ'כית) שהבטיחו הפרה של האיזון (או הפרה של חוסר האיזון לטובת ישראל) ביחסי הכוחות במזרח התיכון. צעדים אלה הגיעו במרוצת הימים את ישראל להצטרף לבריטניה וצרפת (שהיה להן חשבון אחר ונפרד עם נאצר) לצאת למלחמה יזומה נגד מצרים. ישראל ומצרים הגיעו אפוא למלחמת קדש כתוצאה ממעגל דמים שהוליד מדיניות ומעשים

אינני בא לומר בדברים אלה שמעגל הדמים לאורך הגבולות היה הסיבה היחידה למלחמת 1956. ההיסטוריה לרוב היא מורכבת ואיננה חד-ממדית. הסתלקותה של בריטניה מאזור תעלת סואץ (שסוכם עליה בין מצרים לבריטניה בהסכם חתום באוקטובר 1954, ושהושלמה עד יוני 1956) הפרה איזונים שונים ודחפה את ישראל לשורה של פרובוקציות (פרשת 'בת-

שהפכו את המלחמה לבלתי נמנעת, לפחות בתודעתם של ראשי מערכת הביטחון הישראלית, ראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן-גוריון, ורמטכ"ל צה"ל, משה דיין. אין גם להבין את יציאת ישראל לאותה מלחמת בררה באוקטובר-נובמבר 1956 ללא הכשרת הקרקע והלבבות בציבור הישראלי על רקע מעגל הדמים של השנים הקודמות.

תושבי פטיש
מאזינים לדוד
בן-גוריון לאחר
פעולת מחבלים
ביישובם, 27
במרס 1955

להביא בחשבון במישור ההסברים הפסיכולוגיים גם את הגנרל שהואשם בחוסר מקצועיות, ושטענו נגדו שהוקפץ לרמטכ"לות בטרם עת ובזכות העדפה פוליטית, והוא איך מן הסתם להוכיח את יכולתו בשדה הקרב ולזכות בתהילת עולם. וכן פעל בוודאי באותו הקשר הדחף האופייני של גנרלים שרוצים לנסות את צעצועיהם החדשים (במקרה זה המיסטר והסופר-מיסטר, טנקי ה-AMX-13 וכו').

טל חולק על מספר חוקרים בכך שהוא ממעיט בחשיבות פעולת עזה (מבצע חץ שחור), בפברואר 1955, בתהליך דרדור האזור למלחמה (עמ' 209-210). הוא מטיל ספק בכך שהפעולה אכן זעזעה את מצרים וגרמה לשינוי במדיניות נאצר כלפי ישראל מ'לא שלום ולא מלחמה' לפחד וללוחמנות. באופן ספציפי טל דוחה את הטענה שנאצר סיכם את העסקה הצ'כית, ושברית המועצות 'חדרה לאזור', בגלל פעולת עזה. העסקה, לדבריו (והוא נסמך על מחקר של רמי גינת בנושא יחסי מצרים-ברית המועצות),³ סוכמה לפני פעולת עזה. אך גינת אינו מוכיח זאת ועד כמה שידוע לחוקרי התקופה (בהעדר גישה לארכיון ממשלת מצרים) העסקה אכן סוכמה במאי או יולי 1955 - חודשים אחדים אחרי פעולת עזה - ובוודאי יצאה לפועל חודשים מספר אחרי הפעולה.

טל טוען שפעולת עזה נועדה לבלום את ההסתננות (עמ' 195) - אולם ההסתננות ופעולות טרור מהרצועה היו בקו ירידה מאוקטובר 1954 עד פברואר 1955. הסטטיסטיקה בנדון פורסמה מזמן. בן-גוריון ודיין יצאו לפעולת עזה בעיקר כתגובה על הוצאתם להורג בתלייה של שני חברי חוליית 'עסק הביש' בקהיר ב-31 בינואר ואולי כדי לגרור את מצרים למלחמה. הרג

גלים' ו'עסק הביש', ואלה בסופו של דבר הגבירו את האיבה והחשדנות ההדדית בין ישראל למצרים (ובין מצרים לבריטניה וצרפת), שהיו רקע הכרחי לאותה מלחמה.

אין ספק שמאחורי אותה מלחמה עמד גם יצר ההתפשטות של מנהיגי ישראל, שמאז 1948 ביכו את אי-כיבוש ירושלים המזרחית והגדה המערבית ('הבכיה לדורות'). האירוניה היא שהמלחמה שפרצה לבסוף בשנת 1956 לא כוונה נגד ירדן ולא נגעה לגדה המערבית (משאת נפשם של אסטרטגים ומנהיגים ישראלים מ'חרות' ועד 'אהדות העבודה' דרך מפא"י וצה"ל במהלך השנים אחרי תש"ח), אלא כוונה נגד מצרים ומשטרו של נאצר. אך, כפי שמוטי גולני מבהיר בספרו 'תהיה מלחמה בקיץ', גם לגבי הגדה אכן היו תכניות באוקטובר-נובמבר 1956, אך הדברים לא צלחו - הבריטים מנעו, הירדנים התאפקו וכו'.²

ואולי, באופן ספקולטיבי יותר, אפשר להציע הסברים פסיכולוגיים שונים להחלטה לצאת למלחמת הברכה של אוקטובר 1956. באמ"ן לא הניחו בשנת 1956 שפניו של נאצר או פני שאר העולם הערבי למלחמה, בוודאי לא בעתיד הקרוב. ההחלטה לצאת למלחמה גם לא נבעה באופן ישיר מאגירת הנשק במצרים, מכיוון שהספקה מסיווית מקבילה של נשק צרפתי לישראל מחקה את הפרת האיוון כביכול לטובת מצרים שהבטיחה העסקה הצ'כית. במישור הפסיכולוגי אפשר שה'יהודי הקטן', שהתרגל במשך שנים אין-ספור לביקורת ולעלבונות מצד מנהיגי בריטניה וגדולי עולם אחרים, ושפתאום סוף סוף הוא מוזמן להיכנס למועדון הנכסף של ה'גדולים', אך בתנאי כמובן שישתתף אתם במלחמה, לא יכול היה לדחות הצעה זו. יש

R. Ginat, *The Soviet Union and Egypt 1947-1956*, 3 London 1991

2 גולני (שם), עמ' 359, 361, 426.

בסתיו 1955 (הקמה מחדש של פיקוד הדרום), שנועדו להכין את הקרקע למלחמה יזומה במצרים (עמ' 216). שינוי זה כמוכח הוכח בתיאום עם שר הביטחון בן-גוריון ובאישורו, כשם שההכנות ל'מבצע עומר' (כולל הקמת חטיבה 39) - כיבוש שארם א-שיח - אושרו בידי בן-גוריון. אין ספק שהניסיון לדרדר את המצב בגבול נעשה בתיאום בין דיין לשר הביטחון, אם כי דיין היה עקיב ונחוש, ובן-גוריון - מתפתל והססן.

טל עצמו מקבל בחצי פה את טיעוני קודמיו למחקר כאשר הוא קובע שהסיבות ליציאת צה"ל לפעולת כינרת נגד הצבא הסורי בדצמבר 1955 'נותרו סתומות' (עמ' 219). הן נשארות סתומות רק אם דוחים את תאוריית הדרדור - שהפעולה כוונה לגרור את סוריה, ובעקבותיה את בעלת בריתה הטרייה, מצרים, למלחמה. בסוף הדיון על פעולת כינרת ('מבצע עלי זית') מציע טל כי 'מתן האישור לפעולה בצפון [בידי בן-גוריון] גועד לשמש תחליף לחוסר המעש בדרום' (עמ' 221).

הספר רצוף ביטויים אפולוגטיים לגבי מדינת ישראל, צה"ל ובן-גוריון, לדוגמה: 'הממשל הצבאי הופעל במהלך מלחמת העצמאות, והטעם הראשוני לכך היה מתן הגנה לתושבים הערבים מפני התנהגות ברוטלית של חיילי צה"ל' (עמ' 9). האם זה באמת היה 'הטעם הראשוני' לייסוד הממשל הצבאי - ולא, נאמר, הצרת צעדיהם וחייהם של מעט הערבים שנותרו בכפרים ובערים הנטושים והנטושים-למחצה, ריכוזם וצמצומם באזורים שונים (כמו ריכוז ערביי חיפה הנותרים ביולי 1948), וגירוש ומעצר של אלה שנמצאו לא ראויים לשיבת קבע במדינה (כבר בקיץ 1948 עסקו חיילי צה"ל בסריקות בכפרים ובערים אחרי 'מסתננים' ואפילו בגירוש במקרים מסוימים של מי שלא היו 'מסתננים'). וטל ממשיך וכותב: 'במאס 1949 הציע

רוכב האופניים ליד רחובות בידי חוליית המודיעין המצרית שלושה ימים לפני הפעולה היה עילה יותר מאשר סיבה לפעולה, ובוודאי לא הגורם העיקרי.

טל לעתים מפחית בחשיבות ובעומק של המחלוקת בין בן-גוריון ('האקטיוויסטים') לשרת ('ה'מתונים') בשנים 1955-1956. הוא כותב: 'בן-גוריון [נתן] ביטוי לדעתו שיש להבטיח את מימושם של הסכמי שביתת-הנשק באמצעות פעולות תגמול, בניגוד לשיטתו של שרת שביקש להגיע לאותו יעד באמצעות פעילות מדינית' (עמ' 196). ההבדל בין שרת לבן-גוריון היה ששרת ביכר אמצעים מדיניים (אף שתמך גם בפעולות גמול לעת מצוא) כי האמין שאפשר וצריך להגיע לשלום עם השכנים, ושמוכות צבאיות רק מעמיקות את האיבה ומרחיקות את השלום, וממילא אינן משיגות את השקט המיוחל בגבולות - בעוד בן-גוריון האמין שהעולם הערבי איננו בשל לשלום ואיננו מעוניין בו ומבין רק את שפת הכוח ולא ייגרע אם יוכה מעת לעת בידי צה"ל ואולי כך ישתכנע שיש להסכים לשלום. טל חולק על קביעת בר-און וגולני (וקביעתי שלי) שבן-גוריון משלב מסוים והלאה (לדברי בר-און מספטמבר 1955, ולדברי גולני ממרס-אפריל 1955) רצה בדרדור תקריות הגבול לכדי מלחמה נגד מצרים,⁴ ומבחין בין דיין, שרצה במלחמה מהרעע שהגיע ל'רמטכ"לות', לבין בן-גוריון, שהכביר ברטוריקה לוחמנית אך למעשה הסתייג מהרעיון עד קיץ 1956 (עמ' 197, 207-208, ועוד). נדמה לי שהמסמכים הפתוחים מאששים דווקא את עמדת בר-און וגולני, וטל עצמו מחוק את טענתם כאשר הוא מדגיש את השינויים המבניים שחלו בצה"ל

4 בר-און (לעיל, הערה 1), עמ' 61-85; גולני (לעיל, הערה 1), עמ' 36-37; מוריס (לעיל, הערה 1), עמ' 309-305.

אפולוגטיקה והיסטוריוגרפיה ישנה, איני יודע מה הן.

תופעה מעניינת באפולוגטיקה ההיסטוריוגרפית הציונית היא המעבר ללשון פסיווית כל אימת שמדובר במעשי פשע שביצעו אנשי ה'הגנה' או חיילי צה"ל. התופעה מופיעה גם בספרו של טל. למשל בתארו את 'מקרה עבסאן', במרס 1950, הוא כותב: 'למחרת חטפו חיילים [ישראלים] באותה סביבה שתי נערות ערביות, שנאנסו ונרצחו' (עמ' 37). 'שנאנסו ונרצחו? האם ההיגיון והדקדוק אינם מחייבים משפט פחות מעורפל ופסיווי, למשל: 'למחרת חטפו חיילים... שתי נערות, אנסו אותן ורצחו אותן'?

לעתים טל מטעה את הקורא ברמיזה. למשל הוא כותב כי 'הממשל הירדני ניסה להציג את ההסתננות החקלאית כתולדת המצב הכלכלי של תושבי הגדה' (עמ' 45). 'ניסה להציג? הרי ידוע - גם לטל - שמחסור ועוני אכן היו הסיבות העיקריות להסתננות החקלאית. מדוע להחשיד את ממשלת ירדן ('ניסתה להציג') בהטעיה?

בהגנתו על מדיניות ישראל באותן שנים טל מתפלמס לפרקים עם מבקרי המדיניות, וביניהם משה שרת (עמ' 48) והגנרל ג'ון גלאב, מפקד הלגיון הערבי (עמ' 49). במקביל הוא עמל קשה 'לנקות' את בן-גוריון, שהרבה בשנים אלה בהצעות לכיבוש שטח ערבי זה או אחר, כמעט בכל עילה ולעתים ללא עילה, בגדה, בגולן, ברצועת עזה ובסיני. באוגוסט 1953, טל כותב, הציע ראש הממשלה לכבוש את אוור חברון - והוא פוסק: 'הצעתו של בן-גוריון היתה הראשונה בסדרה של מה שנראה כדפוס קבוע בהתנהגותו כל אימת שלא נשא בנטל האחריות' (עמ' 79). פרשנותם של חוקרים הרואים בהצהרות והצעות אלה ביטוי רצון כן להתפשטות טריטוריאלית, ונוטים לקבל את

הרמטכ"ל דורי לבן-גוריון לבטל את הממשל הצבאי, חוץ ממקומות בודדים... ובן-גוריון הסכים לדעתו. קורא מהמאדים יחשוב שבו ברגע, בשנת 1949, בן-גוריון אכן ביטל את הממשל הצבאי. ולא היא. בן-גוריון למעשה עמד על המשך קיומו ותפקודו של הממשל עד סוף ימיו כראש ממשלה, ורק בשנת 1966 הסיר יורשו, לוי אשכול, את הממשל מעל גבם של המיעוט הערבי (בהשאירו תחתיו את השב"כ). האין בדבריו של טל זריית חול בעיני הקורא? אין זה משנה אם יש איזה ציטוט מיומנו של בן-גוריון ש'מוכיח' את ההפך - בן-גוריון לא רצה בביטול הממשל הצבאי, והוא לא בוטל.

טל כותב וחוזר וכותב בספרו שצה"ל נהג במסתננים בשנים 1948-1956 ב'נוקשות' (למשל עמ' 25) - תיאור שמופיע, דרך אגב, לראשונה בעבודת המוסמך של טל באותו נושא. אך הוא אינו מסביר את מידת הנוקשות ומאפייניה - כי אז אולי היינו חושדים שבהר במילה בניסיון לגלות טפח ולכסות טפחיים. לומר את הדברים בפשטות, המסתננים בשנים אלה, שרובם המכריע - ולכך טל מסכים - הסתננו למטרות אזרחיות וחברתיות (לחזור לכפריהם, לקצור בשדותיהם, לגנוב, להבריח, לבקר קרובים וכו'), ולא למטרות טרור, נורו בידי חיילי צה"ל באופן חופשי. לעתים קרובות נהגו בהם בסדיום ורצחנות, ובדרך שגרה - בכרוטליות יבשה. סך הכול הרגו חיילי צה"ל בשנים אלה אלפי מסתננים - לפי השערת, על בסיס המסמכים הפתוחים, המספר נע בין 2,700 ל-5,000 איש, אישה וילד (וזאת בלי להביא בחשבון את מאות ההרוגים, רבים מהם אזרחים, בפעולות הגמול), ופצע, גירש, היכה ועצר אלפים רבים נוספים. את כל זה מתאר טל במילה אחת - 'נוקשות', בלי לפרט, בלי לתת לקורא להבין במה הדברים אמורים ומה ממדי התופעות. אם זאת אינה

להעביר את רוב חברי הממשלה לצדו ולצאת למבצע קדש.

עם זה טל לעתים גם מבקר את בן-גוריון, למשל הוא תוקף אותו על סילוף שעשה בדברי שרת: 'התקפתו של ראש הממשלה על שר החוץ לא היתה הוגנת' (עמ' 131-132).

בתיאורי פעולות תגמול טל נמנע לעתים קרובות מלנקוב במספרי הנפגעים הערבים. הוא רק מדווח על מספר הבתים שנפגעו (ראה למשל עמ' 98, לגבי פעולת חטיבה 7 בפרברי עזה [מבצע יגב]), שכנראה נהרגו בה עשרות ערבים). בדומה לכך בתיאור הפגזת צה"ל באפריל 1956 על מרכז העיר עזה, שנהרגו בה כ-60 אזרחים פלסטינים ומצרים, כותב טל: 'הפגזה גם העיר עזה, ונפגעו אזרחים רבים. בעקבות ההפגזות ההדדיות... טל משאיר בכוונה את מספר ההרוגים עמום ובכך מפחית מהברוטליות של הפעולה (ששרת כינה אותה 'מעשה פשע'), ובדרך אגב הוא גם משווה אותה להפגזות המצרים את קיבוצי הספר באותו יום, שבה נפצעו ארבעה חיילים ושני אזרחים.

כמו כן טל נמנע לעתים מלקרוא לדברים בשמם. זה עשרות שנים ידוע מה היו מטרות 'עסק הביש' - לחבל ביחסי מצרים ומעצמות המערב, ובאופן ספציפי למנוע את יציאת כוחות בריטניה מאזור התעלה. כן ידוע שכדי להשיג מטרה זו, צוו חוליות יחידה 131 של אמ"ן לחבל במתקנים בריטיים ואמריקניים בקהיר ובאלכסנדריה (משרדי המועצה הבריטית, הספרייה האמריקנית וכו'). אך טל מעדיף לכתוב, בהצנעה מיותרת, על 'חבלה ביעדים שונים' (עמ' 168) - מבלי לפרט את שייכותם הלאומית.

עם זה ספרו של טל איננו אפולוגטיקה רצופה. לעתים, הוא יוצא בביקורת על המעצבים והמבצעים של מדיניות ישראל בשנות החמישים (ולא רק שרת). על פגישה צבאית רמת דרג בין

הדברים כפשוטם... איננה נכונה, כותב טל. נהפוך הוא: בן-גוריון ראה את עניין גבולות ישראל כדבר "סגור" עוד בטרם נחתמו הסכמי שביתת-הנשק עם כל מדינות ערב. הוא מביא לראיה דברים שאמר בן-גוריון באפריל 1949, ש'שום גבול אינו אבסולוטי' ושעיקר עניינה של ישראל הוא בעלייה ובקליטת עלייה. לכאורה הדברים יכולים לחזק גם את הטענה שעוד בטרם יבשה הדיו על הסכמי שביתת הנשק כבר חלם בן-גוריון על הפרתם ועל התפשטות מעבר לגבולות שתוחמו בהם.

אפילו כאשר דיבר בן-גוריון, בשנת 1954, נגד חלומם של מנחם בגין, יצחק טבנקין ויגאל אלון על 'ארץ-ישראל השלמה', הוא לא פסל את הרעיון כלל ועיקר. הוא רק טען שלא אלה יביאו את החלום לידי התגשמות (עמ' 80).

על פי טל, כל אימת שבן-גוריון הציג מעשה התפשטות, היו הדברים אמרות בעלמא - הוא לא התכוון; הוא לא ממש רצה וכו'. ולשם חיזוק המחבר מצטט את יאיר עברון: 'כמנהיג אחראי, חושש ומתלבט, העלה [בן-גוריון] רעיונות שלא תמיד היה מוכן לממשם' (עמ' 188). האם 'מנהיג אחראי' באמת מעלה מדי בוקר הצעות למלחמה והתפשטות על חשבון השכנים? האם אין נזק בעצם העלאת רעיונות העלולים לדרבן חמומי המוח שלא ניחנו בשיקול הדעת כביכול של המנהיג? ומאין לטל (ולעברון) הביטחון שבן-גוריון היה נעצר על סף הגבול אילו זכה לרוב תומך בממשלתו?

דבריו של טל בעניין זה הם לכל היותר ניתוח וספקולציה. מה שידוע לנו הוא שבן-גוריון העלה שורה של הצעות למלחמה ולהתפשטות טריטוריאלית במהלך השנים, ושרוב בממשלה בהנהגתו של שרת בלם ודחה את ההצעות שוב ושוב - ושמיד אחרי שבן-גוריון הצליח לסלק את שרת ממשלתו (ביוני 1956) הוא הצליח

והצנחנים] פוצץ בתים בכפר וכתוצאה מכך נהרגו כ-70 נשים, ילדים וקשישים שהתחבאו בבתים הללו. ממשלת ישראל נמנעה מלהכריז על אחריותה לפעולה ' (עמ' 81). הוא מתעלם לחלוטין מחומר צה"לי ואחר שראה אור בשנים

ישראל לירדן בשנת 1953 כותב טל: 'הפגישה היתה איפוא בגדר כשלון, עמדתה של המשלחת הישראלית תרמה לכך רבות... המשלחת הישראלית לא ניהלה משא ומתן. היא באה להכתיב את עמדתה...' (עמ' 77).

חיילים במבצע קדש, אוקטובר 1956

האחרונות (גם בספרי הנזכר לעיל), ושעולה ממנו שחיילי צה"ל צוו בפקודות המבצע להרוג מקסימום אזרחים ירדנים, ושאכן ביצעו את אשר הוטל עליהם על ידי ריסוס פנים הבתים וזריקת רימונים פנימה (על פי המתכון של לוחמה בשטח בנוי). פיצוץ הבתים אירע מאוחר יותר ויש לשער שמרבית הנפגעים נפגעו ומתו מהכדורים ומהרימונים בטרם הפיצוצים. דוח ירדני מאותם ימים - בטרם החלה ישראל להפיץ את השקר בדבר השגחה ופיצוץ הבתים - קבע כי מרבית הנפגעים נפגעו מרסיסים ומכדורים. יתר על כן, לא ממשלת ישראל (כדברי טל) אלא בן-גוריון

הספר לוקה בטעויות עובדתיות מרובות למדי. פעולות הגמול החלו כבר בסוף 1948, עת היכה צה"ל כפרים בגדה המערבית אחרי הרג של מתיישבים בשרון בידי מסתננים מהשטח העיראקי. אך טל כותב שבשנת 1949 'הרהר בן-גוריון' באפשרות של פעולת גמול 'זמ' 1950 ואילך בוצעו פעולות כאלה' (עמ' 39). במקום אחר הוא מזכיר את ההתקפה על אדנא בגדה המערבית במרס 1950 כראשונה מסוגה (עמ' 48). טל חוזר על גרסת התעמולה הישראלית בדבר ההרג בקביה באוקטובר 1953: 'כוח [יחידה 101

בנושאי משנה שונים טיפולו של טל מאיר עיניים ומחדש - למשל בעניין המשברים סביב האזורים המפורזים בגבולות מצרים וסוריה.

לספר אפראט מדעי - ביבליוגרפיה, מפתח והערות - אך רבות בו הטעויות. כנהוג במקומותינו רוב הספרים באנגלית מוזכרים בצורה משובשת (טל טועה בשמות ספרים מאת בני מוריס, א.ל.מ. ברנס, ג'ון גלאב, רוני גבאי, אוריאל דן ואחרים). לעתים ההערות פשוט סתומות: בהערה 80 לפרק 8 מפנה אותנו טל לספריית טרומן באינדיפנדנס, מיזורי, לניירותיו של ה"נ הוארד, אך מבלי לציין באיזה מסמך מדובר; בהערה 106 באותו פרק יש הפניה למסמך מסוים בארכיון מפלגת העבודה, אך לא נאמר באיזה תיק מדובר; ובהערה 107 שם מדובר בתיק מסוים בגנוך המדינה, במסמך בשם 'פעילות כנופיות מצריות', אך אין מצוין מי כתב את המסמך ומתי.

בדרך כלל טל נמנע מלעשות שימוש רב במסמכי ארכיון צה"ל, והסתפק, כך נראה, במעט המסמכים שראה לפני שנים כאשר כתב את עבודת הדוקטור שלו. חידושו מבחינת התייעוד הוא בשימוש הנרחב שעשה במסמכי משטרת ישראל המופקדים בגנוך המדינה. בסיכומו של דבר, לפנינו מחקר קומפוטני אך חסר ברק וחסר חדשנות.

בעצמו הקריא הודעה ברדיו שבה הסיר כל אחריות לפעולה מהמדינה ומצה"ל (הוא האשים תושבי ספר נוצמים). בן-גוריון אף שיקר בנדון לחברי ממשלתו בישיבת ממשלה.

קשה להאמין ששנים לאחר פרסום הדברים כאמתותם, אדם - ועוד היסטוריון - יכול לחזור על השקרים הגסים בנושא הכלולים למשל באוטוביוגרפיה של אריאל שרון, שהיה מפקד הפעולה. האם לא חלה חובה על חוקר, גם אחרי שהשלים את עבודת הדוקטור שלו, לעקוב אחרי מה שמתפרסם ולעדכן את עבודתו בהתאם לפני פרסומה כספר מחקר? תיקי ארכיון צה"ל בנושא קביה נפתחו לעיון כבר בשנת 1995.

ויש טעויות 'קטנות' רבות. לאורך הספר טל טוען שבמרס 1954 צה"ל תקף, בפעולת גחלין, מחנה צבאי ירדני (למשל עמ' 84). ולא היא. היעד היה 'שומרי' הכפר ובתיו. בנובמבר 1948 היה אוור חברון תחת שליטה ירדנית, לא מצרית (עמ' 97). טל טוען כי לא הוקמו מחנות פליטים פלסטיניים בסוריה (עמ' 115; יש שלושה מחנות כאלה מסביב לדמשק ועוד שישה סביב חאלב, חמה ודרעה). יוסף ויץ היה מנהל מחלקת הקרקעות ב'קרן קימת לישראל', לא מנהל מחלקת ההתיישבות (עמ' 122; לא הייתה מחלקה כזאת ב'קרן קימת').